

ספר הכוזרי בעולם החסידות

מאת שני

שנים לעבודת הבורא
מזך וזמקת בספר חסידות

איש העבודה

מאת חזקוני של מהר"י יחזקאל דוד שניצלר שליט"א
מסעתי אל החסידות

הידיעה וההתגלות

במאמר הקודם נתבאר שיש שתי דרכים איך להכיר את המלך, דרך ידיעת השכל ודרך התגלות הלב.

יש אחד שעומד בחוץ ושואל על המלך, הנה אם היה שייך להכניסו אל היכל המלך ולראותו וישוב על כסא רם ונישא, לא יצטרך להסביר לו מאומה, יען כי היה זוכה להתגלות הוד פני המלך עצמו, אך כיון שהמלך סגור ומסוגר, אזי לאדם כזה שאינו יודע כלום ואינו מרגיש כלום, צריך לשלוח את הפילוסוף והחוקר, שיסביר לו את גדולת המלך עד שישג בדעתו שהוא גבוה מעל גבוה, ואז יתעורר בקרבו רגש של אהבה ויראה אל המלך משום שיוודע במהותו את גדלותו.

אבל אם מגיע אחד ממשפחת המלוכה ושואל על המלך, איך צריך לפרס לו שום דבר, אלא מבאים אותו אל חצר בית המלכות ורואה את ההוד וההדר, את אלפי השרים והמשרתים, והנה לפתע מתגלה לפניו מרכבת המלך, ומרגיש את הפחד והיראה, ואת ההתרגשות והאהבה של רבבות השרים והמשרתים, אף שאכן אינו רואה את דמות המלך, אבל מרגיש אין כולם ניצבים בדממה בגדל תשוקה וערגה נוכח פני המלך, באותה שעה אין צורך להרחיב לו אפילו תיבה אחת יען כי מרגיש התגלות זו בכל ימי נפשו.

כאשר מגיע יהודי שלא זכה ל"ע להיוולד במשפחה שזמרת תורה ומצוות, ושואל האם יש בורא לעולם, גם אם נצליח להסביר ולהוכיח לו בראיות מובהקות שיש בורא לעולם ויש שגר ועונש, וגם אם מסכים לכך ומודה על האמת, עדיין אין הדברים משפיעים עליו וקשה לו מאוד לעזוב את דרכו אשר הורגל בו.

כל זה מדובר כשמנסים להסביר לו במות שיש בורא בעולם, אבל כשמתוודע בלבו ניצוץ קטן של התגלות אלוהית, הרי זה מסוגל לטלטל את האדם ולהרעיד את לבבו ולהשפיע עליו לעזוב הכל, ממנו וכבוד משפחתו וחבריו, ולהתדבק במצוות ה' ובדרך התורה.

אי אפשר להסביר לגוי מה היא התגלות אלוהית, כשם שאי אפשר להסביר לאחד מהו טעם הדבש כל זמן שלא אכל ממנו. ולכן יש שמחזירים בתשובה על ידי שמשפיעים עליהם לעשות אפילו מצוה אחת, וגדול כח המצוה להצית את ניצוץ הנשמה שבקרבם, ואז כבר לא יצטרך לכל אותם תקירות והוכחות, כי לבו ירגיש את מציאות הבורא.

איך טועדים הלבבות

הרמב"ם חזר ספרו 'מורה נבוכים' עבור אותם הנבוכים העומדים בחוץ שנמשכו אחר הפילוסופים ששללו את הרגש ואת המדות ולא התייחסו אלא לדבר המובן על פי ההגיון והשכל. ולכן לא היה שייך לתאר להם את הרגש האלוהי המתגלה לכל אחד מישראל כגון בשבתות ומועדי ישראל, או בעת שמחה ולחילופין בעת צרת ח"ו, והיה צריך להוכיח להם על פי ההגיון והשכל את אמיתות מציאות הבורא, וכדרך 'שער היחוד' בספר חובות הלבבות.

אבל רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי ובעל אור ה' ועוד, לא דיברו אל העומדים בחוץ אלא אל בית ישראל הנמצאים בפנים, ושם אין צורך להשתמש עם ההגיון ושכל, כי לא בזה אפשר לתפוס את דביקות הבורא הנעלה מכל הגדרה, ולא שייך להתדבק בבורא ית' אלא עם רגש הלב שמרגיש את מציאות הבורא ואת נוכחותו והתגלותו בעולם בלי לדעת

אריסטו חוזר בו

ספרו של הרמב"ם 'מורה נבוכים' מיועד להלחם בראשו של אריסטו ולהוכיח - לאותם העומדים בחוץ - על מציאות הבורא ית' גם על פי עמקות השכל.

אלא שאריסטו עצמו, החכם הגדול והמהולל בכל העולם אשר קבע הכל על ידיעת השכל וזלזל בהרגשת הלב, נפגש פעם אחד עם 'התגלות' שהאירה לו בתוך הלב כשנפגש עם אחד מחכמי ישראל, באותה שעה הרגיש ניצוץ אחד קטן של התגלות אלוהית, ומאז והלאה עזב כל חכמתו וזלזל בכל הספרים והחכמות שהוא עצמו לימד לכל העולם.

כך הביא בסדר הדורות בשם ספר דרך אמונה (ח"ב סוף ש"א): "מצאתי בשם חכם מופלג מפילוסופי יוונים האומר: פעם אחת נכנסתי להתוודע עם חכם מחכמי ישראל והתחלתי לדבר בחכמת הטבע ולא היה בעיני הרבה, ואח"כ נכנסתי בחכמת האלהות והעלתי אל אשר לא הייתי יכול לסבור ולהבין עד שהתפללתי לאל שיתן לי שכל להבין. ואני המחבר מאמין שזה החכם היה אריסטו".

באופן מפורט יותר, כתב החכם אבן שרד: "היה בעיר אלקהרה ספר אחד מאריסטו שחיבר בסוף ימיו וחזר מכל מה שכתב בתחילתו בין בניני ההשגחה בין בהשגחת הנפש ובניני חידוש העולם, והיה אומר בכל דבר מאלו ובכמה דברים טבעיים, והחזיקו השמעוני [היינו שמעון הצדיק] מזאת הסברה במפות וטענות כך וכך.

עוד כתב אריסטו לאלכסנדר המלך תלמידו: "ברוך אלהים פוקח עורים מורה חטאים בדרך ישתבח שבח הראוי לו אשר גמלו ברחמי וברוב חסדיו והוציאני מן הסכלות הגמורה אשר הייתי בה כל ימי חיי בהתעסקי בחכמת הפילוסופיה והייתי דן כל הדברים על דעת השכל וחברתי בזה ספרים כחול היס יתנוודו כל רואי בם עד שבסוף ימי נתוכחתי עם חכם מחכמי ישראל והראני את ידו החזקה בתורה מורשה להם מסמי והמשיך לבי בדברי תורה בהראותי לי אותות ומופלים בשמות הקדושים אמתיים ונגלים לחוש, ואני בער בלתי יודע כי רוב הדברים הם למעלה מהשכל, וכאשר ראיתי זה נתתי לבי להתבונן בכל כחי בדת יהודים והנה כולה מיוסדת על אבנים שלמות לא בחכמת הפילוסופיה החשירה".

במר לבו ממשיך וכותב: "לכן תלמידי הנעים אלכסנדר המלך הגדול, אל ישוע ספרי גם לך גם לחבריי הפילוסופים, כי אילו הייתי יכול עתה לקבץ כל ספרי אשר נתפשטו באפסי ארץ הייתי שורפם כל יסא אחד לעיני השרים והסגנים כדי שלא ישתבשו בהם הדעות, כי ידעתי שאקבל עונש גדול מאת האל כי חטאתי והחטאתי את הרבים, לכן בני אלכסנדר אני מודיע לך ולכל באי עולם שרוב הדברים הידועים ע"פ השכל הם בדאים כי גבוה מעל גבוה שומר, ואחר שמולי גרם וספרי נתפשטו בארצות המערב הנני מודיעם בזה נאמנה שאין ראוי להסתכל בהם ולא להגות בהם כי ההגיון עון והפילוסופיה בדאית ועתה הנני נקי מה' כי חטאתי בלא יודעים, ואני להם להסתכל בהם כי ילכו בדרך נכונה לאבדון".

על כן, טרם שיתבאר ענין 'התגלות' במאמר הבא, חשוב לידע כי גם אותו אריסטו שנחשב החכם והפילוסוף הגדול ביותר שקבע הכל על ידידות השכל האנושי, ראה בסוף ימיו את אולת ידיו של השכל המצומצם בהגלות נגלות עליו מעט מאוד מהתגלות האלוהית.

איך להוכיח את זה בשכל והגיון, ואדרבה, אם אני מרגיש שזכיתי להבין את הקב"ה ולהוכיח את קיומו ומציאותו, הרי זה הסימן הגדול ביותר שלא זכיתי לדביקות הבורא, שהרי 'לית מחשבה תפיסא ביה'.

הרמב"ם עצמו אי אפשר לתאר את מדריגות אהבתו ויראתו, וכנודע שה'שימח משה' ביקש שיתנו לו את מדריגת היראה של הרמב"ם ונפל תיכף על הארץ ולא היה יכול לסבול ריבוי היראה עד שביקש שיקחו ממנו מדריגה זו, וכן כתב הרמב"ם באגרת תימן שהאמונה היא בפשטות דרך הרגשת הלב, ולכן צריך להזהר שלא לטמטם עצמו במאכלות אסורות. אך בספרו הוצרך לעשות עבודת קודש עבור דורו שנהיה אחר הפילוסופים האחרים.

עד שקמו חכמי יוון עם תרבות הפילוסופיה, התחילו כל העמים עם אמונה בליבם, הם האמינו לעובדי פסל והקטירו וזלזלו, ולא הרגישו מעולם שצריך לבוא ולהוכיח בשכל איך זה עובד על פי ההגיון.

אך בתקופת חורבן בית ראשון התפשטה חכמת הפילוסופיה והפכה את העולם, הם ביקשו להבין כל דבר על פי שכל, וכל דבר שהיה מושלל בשכל נהפך ללעג ולקלס. כך נתבטלה רוב עבודת אלילים בעולם, אך גם בקרב ישראל התחילה להתפשט חכמת הפילוסופיה.

בית ישראל יכולים ללחום בחיורף נפש נגד כל הצוררים הקמים עלינו ואף למסור נפשים בעינינו ויסורים קשים. אבל כאשר באים ומפתים אותם בחכמה, כיון שהם חכמים ונבונים אינם נמשכים לתוך רשת החכמה ורבים חללים הפילו בדמותם של המתיוונים שהיו רוב מוחלט של כלל ישראל. הם התחילו לשאול שאלות מה זה קרבתנו? מה מרוויחים מזה? ואם לא הבינו את מצוות ה' שהם גבוהים עד אין חקר על פי השכל האנושי המצומצם והמוגבל, זלזלו במצוות ה' וירדו מדחי אל דחי.

ראש הפילוסופים בכל הדורות היה אריסטו היווני, אשר עליו כותב הרמב"ם (ויקרא טו, ח): "היינו צריכים לחסום פי המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי היווני אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו, והגיש דעתו לחשוב כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו איננו אמת".

עוד כתב הרמב"ם (דרשת תורת ה' תמימה): "ומכאן תראה אכזריות ראש הפילוסופים וקשיו ימחה שמו, שהוא מכחיש כמה דברים שראו רבים וראינו אנחנו אמיתותם ונתפרסמו בעולם, ובאותו הזמנים הקדמונים, היו נודעים לכל, כי החכמות באות הדור היו כלן רוחניות, כגון עניני השדים והמכשפים ומיני הקטירות למלאכת השמים, לפי שמחמת קרבתם לבריאת העולם ולמבול לא היה שום אדם מכחיש בחיזוש העולם כו', וכאשר קמו היוונים, והם עם חדש שלא נתלו בחיזוש העולם, כאשר ביאר בעל ספר הכוזרי, קם האיש הידוע ולא האמין רק במורגש וחיפש חכמות מורגשות והכחיש הרוחניות, ואמר שענין השדים ומעשה הכשפים אפס, ואין בעולם פעולה רק לטבעיים".

אריסטו היה יהודי, כנזכר בסדר הדורות בשם אחד הספרים הקדמונים: "ראוי שתדע כי רוב חכמות הפילוסופים באו אלינו מאריסטו החכם אשר הוא היה איש יהודי מזרע ישראל ירושלמי מבני קהילה משבט בנימין בא לשמועתו מהאיים הרחוקים אשר באסיה וירד מההרים אלינו וישב עמנו ימים רבים, פילוסופיה הוליד לנו. כמו כן, כל חכמות של אריסטו היווני נלקחה מחכמת שלמה, כמו שכתב בספר שבילי אמונה: "כאשר אלכסנדר הלך ירושלימה השליט לאריסטו רבו על ספרי שלמה והעתיק משם הפילוסופיה וקראה על שמו".